

Hvem skal trøste knøttet?

Hun tror på avhengighet, kontinuitet og at alt har sin tid. Det kvalifiserer til en plass blant rødlistede arter, både i kulturen og i psykiatrien. Sidsel Gilbert er radikal, stillferdig og kompromissløs i sitt forsvar av de sårbares rett til beskyttelse, respekt og vekstvilkår. Verden kan saktens trenge en storesøster som henne.

Hennes nylige utspill i dagspressen mot barnehagestart for de minste barna har vekket engasjement (1). Noen har forsøkt å devaluere hennes synspunkter fordi hun står i en psykoanalytisk tradisjon og derfor må anses som «utdatert». Mange – deriblant en stor andel barnehageansatte – er takknemlige for at hun løfter deres egne observasjoner opp og tilfører et teoretisk moment. Takknemlig er nok også den kristenkonervative avisen Dagen som ringer midt i vår samtale og vil intervjuer henne. Sidsel Gilbert er ikke engstelig for at hennes meninger deles av mennesker hun i andre sammenhenger er dypt uenig med. Hun viser til et sitat av Malcolm X som hennes bror Mads signerer sine mailer med: «I'm for truth, no matter who tells it (...) I'm a human being first and foremost, and as such I'm for whoever and whatever benefits humanity as a whole.»

Krev det umulige!

*Jeg lærer mauren å tro
at det ikke fins gran
bare brune nåler og for mange maur*

*Jeg lærer spurven å oppsøke høken
i den tro at fugl er fugl*

Georg Johannessen, *Ars Moriendi*, 1965

– Vi har vært så utrolig heldige med tid og sted, vi som bor her. Det forplikter, synes jeg. Solidaritet med mennesker som lider under fattigdom og undertrykking er selvsagt et imperativ. Men i vår fredelige velstand bør vi også ha råd til å stille oss spørsmålet om hva som er det beste vi kan få ut av vårt eget samfunn. Vi har hatt «moralisk flaks» og sluppet unna de dilemmaene som nød fører med seg. Å realisere sitt potensial – som et fellesskap gitt optimale rammebetingelser – er også en politisk forpliktelse, sier Sidsel Gilbert.

Hun er ingen agitator, snarere et slags virksomt agens. En klimafaktor. I mer enn en generasjon – og vi snakker ikke om en hvilken som helst generasjon – har hun investert seg selv på faglige arenaer og i prosesser der fellesnevneren har vært utfordring av gitte hierarkiske sannheter og utforskning av det mellommenneskelig oppnåelige.

Vietnamkrigen kan synes irrelevant i denne sammenhengen, men det vietnamesiske folkets kamp og endelige seier over verdens største imperialistmakt plasserer seg som en grunnerfaring om verdens beskaffenhet for oss som var studenter og ble voksne like før og etter 1970. Alt var mulig. «Motstand og opprør mot utbytting og undertrykking var alltid legitimt. «Soyez réalistes, demandez l'impossible» het det på veggene i Paris, som var hovedstad i Norge i 1968,» skriver Sidsel Gilbert i antologien hun var medredaktør for i anledning kollega og inspirator Svein Haugsgjerds 70-årsdag (2). Med mulighet for endring fulgte også et stort opplevd ansvar. Sidsel Gilbert tar ikke lett på ansvar. I 1967 tok hun mellomfag i sosiologi ved siden av medisinstudiet for å forstå verden bedre. Selv er Sidsel Gilbert i sin milde form krystallklar om sammenhengen mellom politikk og fag for egen del.

– Vi fikk bevissthet om interessenetninger og forsto mer av logikken i hvordan ulike interessenter agerer. Å være radikal betyr å gå kritisk til røttene av et fenomen. Spørsmålene «hva er det vi ikke ser?» og «hvem tjener på dette?» er nyttige navigeringsinstrumenter. Eksempelvis må man som behandler forstå at legemiddelindustrien først og fremst vil at vi skal kjøpe deres produkter. Jeg sier ikke at medikamenter ikke er nyttige. Feilen blir når vi tror at pasienter og legemiddelprodusenter har grunnleggende felles interesser. Tilsøring av interessenetninger opptrer også som

forskning. De offentlige anbefalingene av barnehage for små barn hviler på en propagandavridd forskningsformidling der forskning om den lilles tilknytningsbehov og alvorlige sårbarhet for separasjon og undertrykking underslås, mens pedagogisk forskning dominerer helt. Statens mål med dette er å få foreldrene raskest mulig tilbake i full produksjon, sier hun.

Babylons hengende hager

*mellom vind og spor
jeg bor i et stjerneskudd
mellom istid og vendekrets*

Lars Saabye Christensen, *Geografi*, 1996

«Jeg ville foretrukket å skulle beskrive Babylons hengende hager i en frøkatalog,» skrev venn og medstudent Ebba Wergeland om oppgaven å beskrive Sidsel Gilbert i kullboken. Hun traff godt: «En medstudent som aldri ble helt stud.med. Faglige sublimiteter overlot hun velvillig til gourmetene. Derimot imponerte hun allerede tidlig ved å innlede samtale med en klinikk-pasient som underviseren på forhånd hadde karakterisert som komatøs. (...) I årene som kommer – kanskje et arbeidssted uten for mye hvitt og stivet, hvor hun kan snakke med folk og til folk, ikke over dem og om dem.»

– Jeg bruker «det analoge øret» og «det digitale blikket» som bilder på hva jeg mener alt legearbeid handler om, sier Sidsel Gilbert i dag, på tampen av et mangslunget, men konsistent profesjonelt samliv med personer med psykiske lidelser.

– Leger må ha tillit til at de faktisk kan høre nyansene i det pasientene forteller. Deretter kan man anvende det digitale blikket for å kategorisere og avgrense der det trengs. I psykiatrien er instrumentet oss selv, som vi stadig må anstrenge oss for å utvikle i møtet

Foto: NTB scanpix

Sidsel Gilbert

Født i Florø 1945

- Cand.med., Universitetet i Oslo 1973
- Spesialist i psykiatri 1983, psykoanalytiker fra 2007
- Kunstsolen i Kabelvåg 1993–95
- Assistentlege/overlege Vinderen, Ullevål og Gaustad sykehus 1973–88 og 1995–2000
- Overlege, psykiatrisk poliklinikk, Gravidal sykehus 1988–95
- Avtalespesialist i Oslo 2000–dd
- Sentral i etableringen av Senter for psykoterapi og psykososial rehabilitering ved psykosjer (SEPREP) 1990

med menneskene som søker hjelp eller tvinges til kontakt med oss. Jeg er opptatt av at psykiatriens oppdrag først og sist handler om ikke å forstyrre det selvhelbredende potensialet hos pasienten. I det ligger også evnen til å søke støtte. Ofte kan pasientene selv fortelle oss hva de trenger, akkurat som det språkløse barnet kan fortelle sine omgivelser hva det trenger. Som behandler må man utsette seg for situasjonen, tåle usikkerheten, ikke som utgangspunkt tvinge kommunikasjonen inn i et forhåndsdefinert, skjemabasert forløp. Det er så mye snakk om «compliance», etterlevelse. Det er legen som skal etterleve, ikke pasienten.

Etter hvert som intervjuet tar form – eller snarere fortaper seg i en samtale rik på assosiasjoner, berøringspunkter og overrumplende brokker av informasjon – kjenner jeg meg selv også hensatt til hengende hager. De er fantastiske å vandre i, men det frister lite å tvinge samværet inn i en tekst med et gitt antall tegn. Sidsel Gilbert har selv, på beskjedent, selvkritisk vis, satt navn på sin såkalt «kognitive stil».

– Høne i storm.

Jeg ser for meg en heroisk fugl i motvind som trosser elementene og holder stand, med beina trassig plantet i bakken.

– Nei, nei. Har du ikke sett høner i storm? De virvles opp mens de kakler og flakser hit og dit.

I nevnte kullbok finnes for øvrig et kostelig referat – rikt illustrert av Sidsel Gilbert selv – fra en klinikkundervisning på Rikshospitalet. Sidsel Gilberts bidrag er følgende spørsmål, henvendt til lektor som strever for å få studentene med på et noenlunde stringent gastrokirurgisk resonnement rundt en ileuskasuistikk: «Synes du ikke det er galt at folk i utkantstrøk skal ha så lang veg til spesialistene?». Lektor (rådvill): «Joda, men...».

Hjem for vår utrygghet

*Av og til
må noe vare lenge,
ellers mister vi vel vettet snart,
så fort allting snurrer rundt med oss.*

Rolf Jacobsen, *Mere fjell*, 1979

Hun startet som sommervikar på Lierasylet i 1965, der hun var vitne til elektrosjokkbehandling utført midt i sengesalene uten ordentlig anestesi, slik praksis ofte var. Et par år senere jobbet hun på Trastad i Troms, en av sentralinstitusjonene for åndssvake,

som det het. «Igjen den samme følelsen av å stå ovenfor noe uløselig; en mengde mennesker det var umulig å se som enkeltpersoner. Dersom en gjorde det, virket oppgaven med å inkludere dem i noe hjemlig helt utopisk.» (2).

Så fulgte 1970-årene med antipsykia-
trien, terapeutiske samfunn og nedbygging av de store institusjonene. Pasientene fikk ansikt og ansvar, terapeutene satte seg bokstavelig talt i øynehøyde, kontrakten mellom lidende og hjelper endret karakter fra passiv behandling til intersubjektivt prosess. Sidsel Gilbert arbeidet midt i stormen, på Ullevål avdeling 6B, som «sydet av liv og angst og interesse for å fornye arbeidet med å hjelpe pasientene videre». Alt hun senere har gjort faglig – spissformulert i det tverrfaglige psykoanalyseprosjektet SEPREP – er forankret i troen på mobilisering av pasientenes egne ressurser og dyktiggjøring av alle hjelperne rundt pasienten, uavhengig av profesjon og med utgangspunkt i den lokale behandlingsskjeden.

Kanskje kan det synes paradoksalt at hun som har tilhørt en kritisk, nyskapende faglig og politisk kohort avslutter som privatpraktiserende psykoanalytiker.

– At psykoanalysen har vart lenge, gjør den ikke gammeldags. Tenkingen utvikler seg hele tiden og representerer en svær sum av reflektert erfaring. I bunnen ligger erkjennelsen av at det som er virksomt, skjer «mind to mind». Når man stiller seg til rådighet som behandler, påtar man seg et kjempeansvar. Der andre metoder i psykiatrien ser pasientens avhengighet av terapeuten som et onde, ser vi det som en nødvendig fase, et uttrykk for behov som må komme til uttrykk og rommes. Ingen kan ta imot hjelp uten først å ha erfart å bli møtt som avhengig og hjelpeløs. Det bekymrer meg at utviklingen går i retning av kortere behandlingstid og mer medikamenter. Forskingen som skal underbygge denne utviklingen baserer seg på et utvalg pasienter, et selektert mindretall, som allerede ved inklusjon i studiene forventes å få effekt av enkle grep. Jeg er redd for at behandlerne slutter å ta inn over seg hvem de har foran seg, at det virksomme møtet mellom mennesker i behandlingen blir erstattet av en standardisert, kvalitetssikret «psykiatrisk vare», sier Sidsel Gilbert.

«Kjenn deg selv» er psykoanalysens mantra. Mange vil mene at det kan være en fordel ikke å kjenne så godt etter, dekke til snarere enn å avdekke, å la sovende hunder ligge godt begravet.

– Jeg sier ikke at det er feil å jobbe pedagogisk med symptomer. Erfaringen er likevel at pasienter ofte ikke klarer å bruke de kognitive verktøyene når de har det som vanskeligst. Psykiatrien møter smerte i form av tap, ensomhet og utenforskap.

Ved å få tilgang til sin egen irrasjonalitet, gjennom ustrukturerte møter i trygge rammer, kan pasienten hjelpes til ikke å agere destruktivt og uhensiktsmessig i kraft av det irrasjonelle. Målet er ikke å fjerne smerten, men å mildne den slik at man kan bevare kontakten med det smertefulle uten å gå til grunne. Slike prosesser tar tid. Min kollega Sjur Seim sier at «tid er den verdi vi ugjenkallelig investerer». For meg er dette effektivitet, å hjelpe på en måte som gir avkastning på lang sikt for den enkelte og som har ringvirkninger i pasientens egne relasjoner. Vi får aldri forskningsmessig uttelling for en slik måte å tenke på. Det ligger en perversitet i at tallet på behandlede i seg selv oppfattes som uttrykk for hva som er effektivt.

Forgjengeligheten

Mitt i livet händer att döden kommer och tar mått på människan. Det besöket glöms och livet fortsätter. Men kostymen sys i det tysta.

Tomas Tranströmer, *Svarta Vykort*, 1983

Det er noe i hennes vesen og estetikk som gjør at man blir overrasket når hun forteller om en oppvekst i noe nær fattigdom. Farens familie hadde hatt penger, men de forsvant i generasjonen før. Familien Gilbert bodde først på Nordvestlandet, deretter innlosjert sammen med flere andre slektninger hos Sidsel Gilberts mormor i Oslo for de ble til delt leilighet i hovedstadens nye drabantby Lambertseter da det tredje barnet ble født.

– Vi hadde lite penger, men mor og far var flinke til å gjøre det morsomt for oss. En natt hadde mor satt frem alle dukkene mine, som om de var i selskap. Vi lurte veldig på hvordan de hadde fått ned alt servert fra skapene.

Sidsel Gilberts leilighet bærer preg av et liv i og med kunst, kjærlighet og politikk. Entreen er tapetsert med fotografier av de tre sønnene, deres fedre, barnebarn, venner. På kjøkkendøren henger et enormt palestinsk flagg, på stueveggene de tre sønnenes og Sidsel Gilberts egne malerier. I sin tid sto valget mellom kunsten og medisinen.

– Jeg tenkte at som lege ville jeg i alle fall bli nyttig, selv om jeg ikke ble så flink. Å være kunstner krever en form for kraft som jeg var usikker på om jeg hadde. Det er en stor glede at alle barna mine er kunstnerisk begavede. Mens vi bodde i Lofoten fikk jeg gå på kunstscole i Kabelvåg to år på heltid, helt fantastisk. Det var en avtale mellom Trond og meg at jeg skulle få virkeliggjøre den drømmen når han var blitt ferdig lege.

Ektemannen Trond, far til hennes yngste sønn, døde kort tid etter av kreft.

Hun har levd med døden i kulissene siden hun var ung. Sidsel Gilbert fødte sitt første barn i 1968. Like etter fikk hun diagnosen Hodgkins lymfom.

– Jeg hadde nettopp fått barn, satt og leste til en eksamen som var utsatt på grunn av fødselen og visste samtidig at noe var helt galt.

Hun måtte slutte å amme sin to måneder gamle sønn, fikk massiv koboltstråling, ble forbrent og trengte blodoverføring. På den tiden sto det fortsatt i lærebøkene at «the disease is invariably fatal». Den første legen som undersøkte henne sa mens han kjente på magen hennes – før han hadde hilst på henne – at «her er det full spredning». Så traff hun overlege Nitter, hvis omdømme var mildest talt omstridt. Han ga henne vitamener, næringstilskudd og viste henne bilder av pasienter som hadde overlevd sykdommen.

– De to legene har senere vært med meg som bilder på to ulike legetyper. Jeg var sint på alle rundt meg som oppførte seg som om jeg snart skulle dø, gjorde meg hellig på et vis. Selv tenkte jeg vel også at jeg kom til å dø ung, men jeg ville i alle fall leve mens jeg gjorde det.

Prisen for overlevelsesgaven er betydelige og behandlingstrengende senskader. Sidsel Gilbert er takknemlig for velferdstatens helsetjenester.

– Å bli gammel synes jeg er mest godt. Kroppens strev betyr ikke så mye, åndens forfall må betraktes med overbærenhet, erkjennelsen av og sorgen over egen tilkortkommenhet er en del av alderens oppgave. Jeg finner styrke i å være blant det levende, når tapenes uvirkelighet er blitt virkelig, med trost fra de ufattelig rike sjelene jeg har i min nærhet.

På eit punkt i periferien rører vi kvarandre. Igjen søker vi saman kring eit bord kring ord og samværets usynlege kraftstasjon. Ei dør står halvopen. Dagen faldar seg ut i ein barnelatter som ein augneblink held kloden sjevandre, fri.

Paal-Helge Haugen, *Det gode sted*, 1994

Elisabeth Swensen
elswense@online.no

Litteratur

1. Borud H. «Et politisk eksperiment å sende ettåringer i barnehagen». Aftenposten 15.5.2014. www.aftenposten.no/fakta/innsikt/Et-politisk-eksperiment-a-sende-ettaringer-i-barnehagen-7567065.html [12.8.2014].
2. Gilbert S, Stånick E, Engelstad F. red. Psyke, kultur og samfunn. Perspektiver på indre og ytre virkelighet. Oslo: Abstrakt, 2012.